

УДК 130.2(477.75)

Галина Абрашкевичус

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ РІЗНИХ ФОРМ ІДЕНТИЧНОСТІ У СВІДОМОСТІ КРИМСЬКИХ ЛИТОВЦІВ

У статті розглядаються особливості вивчення етнічних меншин в Україні, представлені на прикладі результатів дослідження литовської етнічної меншини у Криму. Розглянуті особливості взаємодії різних форм ідентичності у свідомості кримських литовців; охарактеризовані етнічна та регіональна ідентичності, особливості реалізації культурних потреб етнічних меншин у полікультурному середовищі.

Ключові слова: ідентичність, етнічна та регіональна ідентичності, реалізація культурних потреб у полікультурному середовищі.

G. Abrashkevichus. Features of the interaction of different forms of identity in the minds of the Crimean Lithuanians

In the article the features of the study of ethnic minorities in Ukraine, represented by the example of the results of investigations of the Lithuanian minority in the Crimea. The features of the interaction different forms of identity in the minds of the Crimean Lithuanians, describes the ethnic and regional identity, especially the implementation of the cultural needs of ethnic minorities in a multicultural environment.

Keywords: identity, ethnicity and regional identity, the implementation of cultural needs in a multicultural environment.

Г. Абрашкевичус. Особенности взаимодействия разных форм идентичности в сознании крымских литовцев

В статье рассматриваются особенности изучения этнических меньшинств в Украине, представленные на примере результатов исследования литовского этнического меньшинства в Крыму. Рассмотрены особенности взаимодействия разных форм идентичности в сознании крымских литовцев; охарактеризованы этническая и региональная идентичности, особенности реализации культурных потребностей этнических меньшинств в поликультурной среде.

Ключевые слова: идентичность, этническая и региональная идентичность, реализация культурных потребностей в поликультурной среде.

Проблема впливу культурних чинників на особливості протікання різних соціальних процесів, вивчення змісту соціокультурних трансформацій, міжетнічних взаємодій стає сьогодні ключовою в культурологічному знанні. У кризовій, нестабільній ситуації значущість етнічного “Я”, етнічної ідентичності, самозбереження етнічної культури, таке саме як і її самовираження, істотно підвищується, у періоди стійкості слабшає, поступаючись місцем соціальним характеристикам. Сучасний перехід від директивного управління до гнучкого регулювання культурних процесів, самоорганізація культурно-самобутніх національних меншин розширює наші уявлення про процеси формування етнічної і національної ідентичності в демократичному суспільстві.

Аналізуючи у цьому контексті формування української національної ідентичності можна вважати, що вона виступає як результат минулого соціокультурного розвитку країни і, одночасно, як “ангажованість відносно майбутнього формується в процесі осмислення нацією своєї історії, свого нинішнього положення і можливих бажаних перспектив” [10, с. 139]. Спираючись на минуле, з’ясувавши причини стійкості тих або інших культурних об’єктів, комунікативного взаємозв’язку суб’єктів в часі і просторі, культуролог на прикладах історії шукає відповіді на сьогоднішні проблеми у сфері культури. За образами і символами етнічної культури, ідеями і мотивами, разом зі змінами в інтерпретації або їх порушенні та руйнуванні, стоять ті глибші, діючі чинники і принципи, які складають цю об’єктивну систему соціальної регуляції [1]. Тому етнічні спільності залишаються істотним елементом багаторівневої мінливої картини сучасного світу, у рамках якої кожен народ і регіон намагається зайняти своє особливе, гідне місце.

Визначення ролі і місця суб’єктів соціокультурного розвитку, вивчення механізмів передачі соціального і культурного досвіду в подальших поколіннях ставлять перед Україною проблему знаходження варіанта інтеграції, що влаштовує як домінуючу більшість, так і етнічні меншини. На думку Л. П. Репіної, соціальна пам’ять територіальних та етнічних спільностей, сприяє відтворенню іден-

тичності соціальних груп, спільностей, націй, зберігає “рецепти” практик виживання в кризові періоди, тому затребуваним стає досвід застосування в моделях інтеграції результативного регіонального досвіду добросусідства. Вивчення самотності окремих регіонів країни торкається культурологічного аспекту, що включає, передусім, виявлення та аналіз тих культурних чинників, які виступають як значимі для становлення і підтримки самотності різних етнічних груп, культури як пам’яті, що зумовлює ідентичність. Цей зріз проблеми не лише доповнює інші дисциплінарні дослідження в теоретичному відношенні, але і дає можливість глибшого розуміння реальних історичних процесів, міжкультурної взаємодії, що впливають на формування єдиного полікультурного простору регіону.

Створена у рамках полікультурного ландшафту регіональна культура перевлаштовує фізичний простір, повідомляє йому структуру і сенс, створюючи гармонійний ансамбль, “подібно до оркестру, хору, де кожна національна культура веде свою партію. У їх єдиному звучанні твориться масштабна картина загальнолюдських культурних цінностей” [7], активізуються міжкультурні комунікації, формується регіональна свідомість. У мозаїчному візерунку кримської культури є малюнки і нитки помітні – основоположні, але є й те, що менш впадають у вічі, але від цього не менш важливі та значимі, оскільки саме в єдності вони створюють виняткове багатство палітри етнічних ідентичностей, різноманіття культур Криму. Литовська культура і кримські литовці, що ідентифікують себе з нею, мають власні конфігурації в представленому етнічному різноманітті півострова. Метою цієї статті є розгляд багаторівневого, природного поєднання плюралізму ідентичностей представників полікультурного регіону Криму, на прикладі кримських литовців.

Автономна Республіка Крим – це єдина адміністративно-територіальна одиниця в Україні, де з огляду на історичні причини у складі населення домінують представники численних етнічних груп [4; 9], а сформований історико-культурний ландшафт пов’язан з їх світосприйняттям і самоідентифікацією. Регіональна культура Криму являє собою складну, відкриту систему, що саморозвивається, яка виступає як продукт спільної життєдіяльності людей, як комплекс погоджених способів їх колективного існування, впорядкованих норм і правил задоволення групових та індивідуальних

потреб упродовж багатьох поколінь. Тому регіональна ідентичність припускає розгляд півострова для кримчан в двох напрямках. По-перше, з точки зору територіальної нерозривності і цілісності (прив'язка жителів до певної локальної території – територіальна ідентичність); по-друге, як колективної, полікультурної, духовної, асоціативної єдності населення, певної локальної поліетнічної традиції у формуванні регіональної культури добросусідства (соціокультурна ідентичність).

Культура добросусідства, своєю чергою, уся пройнята історією, яка сприймається людиною на основі власного культурного досвіду, що багато в чому ґрунтується на культурній спадщині, пам'яті поколінь. “Чим багатіше і різноманітніше культурний досвід народу або етносу, що реалізується в образі життя, збереженні традицій, підтримці культурно-історичної пам'яті, чим повноцінніше утілюється він на практиці, тим більш комфортно для соціуму і кожної людини, стає його культурне середовище” [1, с. 190]. Тому культурний регіональний простір Криму зумовлює необхідність звернення до духовного багатства різних культур, збереження і розвитку різноманіття в єдності, формування усвідомлення “краси малого”, визнання гідності і ціннісного рівноправ'я культур представників нечисленних народів. Тривалий, складний і часом суперечливий процес взаємодії та взаємовпливу, збагачення культур, наявних у Криму упродовж століть, зумовлює необхідність оцінки їх історико-культурного і духовно-морального потенціалу, досвіду впливу на регіональні та національні, етнічні процеси. При вивченні взаємодії і соціальної самореалізації суб'єктів однієї культури (індивіда, групи, нації) крізь спілкування з представниками іншої культури акцентується увага на системі стосунків між людьми в процесі життєдіяльності. Безумовно, представники різних культур не можуть мати ідентичних ціннісних орієнтацій в усіх сферах життєдіяльності, але можуть виробляти загальні погляди на досягнення оптимальних результатів комунікації. Прояв у культурному ландшафті півострова загальних культурних і регіонально-специфічних рис дозволяє відтворити як у цілому картину світу, так і індивідуальні моделі суб'єктів, що належать до конкретної культурної спільності. Пріоритетним при побудові таких моделей стає досвід дотримання культурних, загальнолюдських норм моралі, принципи добросусідства. Якщо уважно поглянути в

останні десятиліття історії Автономної Республіки Крим, то можна констатувати факт, що саме чинник культури добросусідства виявився тим графітовим стержнем, який не дозволив політичним процесам перейти в стадію ланцюгових реакцій і, як наслідок, до вибуху на конфліктному, етнічному ґрунті. Кримський політикум докладає зусиль і забезпечує підтримку полікультурної специфіки, а у поєднанні з можливістю індивідуумів і груп повноправно брати участь у різних сферах громадського життя, горизонтально самоорганізовуватися – сприяє консолідації поліетнічного соціуму [6].

Розгляд полікультурного середовища виявляє характерні особливості життєдіяльності представників різних етносів і культур, багатоплановість проблем комунікації між ними, представлену на етапах історії. Спільні сторінки історії взаємодії визначають традиційність перебування представників литовської культури на українських територіях. А. Колодій зараховує їх до категорії національних меншин. “До меншин віднесено етнічні спільноти, які традиційно проживають на території сучасної України, мають спільні, відмінні від інших етнічні, мовні, культурні, релігійні характеристики і виявляють бажання їх зберегти та розвивати” [2; 3]. При цьому сталий термін “національна меншість” дуже умовний, етнічні процеси зазвичай важко ідентифікуються лише формальними правовими нормами.

Цілісна система “душі народу” стає недоступною для проникнення, живе своїм життям, створює цінності, передається як досвід, тому соціокультурна діяльність представників різних етнічних груп приводить, з одного боку, до адаптації, інтеграції в поліетнічному середовищі, а з іншого – до збереження і захисту своєї етнокультурної цілісності за допомогою актуалізації культурних традицій, історичного досвіду материнського етносу. За чисельністю тих, що проживають сьогодні у Криму представників етнічних меншин, литовців не можна зарахувати до численної групи. Та і сам “материнський етнос”, що зумовлює етнічну ідентичність, зазнав зміни. Для литовців, що живуть в Україні, співвідношення з первинним “материнським етносом, материнською нацією” визначає Литовську Республіку як державу, на території якої локалізована велика частина етнічних литовців – носіїв литовської культури. Але тільки за офіційними даними після розпаду СРСР з Литви емігрували 500 тисяч жителів, сьогодні за її межами про-

живає більше 1 млн. чоловік. Великі діаспори етнічних литовців нараховуються у Великобританії, Ірландії, США. Тому починаючи з середини 1980-х рр. тема литовської етнічності, литовської ідентичності знаходиться у центрі гуманітарних досліджень у самій Литві, вона широко обговорюється в публіцистиці. Треба підкреслити, що спостерігається високий рівень рефлексії в усьому суспільстві Литовської Республіки щодо теми визначення, що означає бути литовцем. У сучасні характеристики “литовскісті”, “литовського ідентитету – держави можливостей” включаються ревносне наслідування католицької віри (релігійна ідентичність), прагнення до освіти і самоосвіти, опора на сімейні цінності, доля скепсису по відношенню до абстрактного суспільства. Пріоритетними визнаються принципи блага, правди, здоров’я, добробуту, краси. “Зберегти литовскість під час глобалізації – виклик для усіх нас. Це гарант збереження нашої держави на картах світу”, – вважає Президент Литви Даля Грибаускайте. “Батьківщину, народ і литовскість повинно любити”, – вважає литовський поет, публіцист, професор Йельського університету Томас Венцлова. Сьогодні можна бути литовцем і плідно брати участь у житті Литви, навіть якщо твоє житло на іншому континенті. Це, безумовно, впливає на характеристики територіальної ідентичності, а генетичне “ядро” етносу та його збереження приводять до психологічного захисту носія етнічної культури, допомагають адаптуватися. Можна відмітити, що литовці стійко ідентифікують себе незалежно від етнічного середовища проживання (моно- або поліетнічного) [13; 8].

У полікультурному середовищі самовираження етнічних меншин скрізь реалізацію їх культурних потреб орієнтоване на інтеграцію як показник можливостей і шляхів побудови нової регіональної культурної спільності. Ця тенденція простежується щодо кримських литовців, залучених до культурно-інтегративного та інформаційного простору півострову. На відміну від інших етносів, наприклад, німців, греків, болгар, в історії литовців не було масового (добровільного або насильницького) переселення до Криму. Навпаки, етнічні литовці запрошували жителів півострова на свої, одвічні землі. З XIII століття на територію сучасної Литви переселилися караїми і кримські татари, нащадки яких підтримують тісний зв’язок з батьківщиною предків до сьогодення. У 1795 році після пригнічення польського повстання Т. Костюшко Литва

і Курляндія увійшли до складу Російської імперії. Частина литовців, ховаючись від переслідування, бігла в Таврійську губернію, в основному вони потрапляли до Криму після розгрому польських національно-визвольних повстань XVIII-XIX ст. [5].

Сучасні кримські литовці – етнічна група, відірвана від “материнського етносу”, присутність якої на півострові була зафіксована переписами населення, починаючи з 1897 року [11]. На кримських литовців поширюються загальні тенденції і принципи розвитку полікультурного соціуму півострова: замість універсалізації і асиміляції, при якій етнічні групи, з властивою їм культурою втрачають свою самобутність, розчиняються в гомогенному суспільстві, в Криму виробляється стійка тенденція толерантного відношення до культурної диференціації. Етнічність кримських литовців у повсякденному житті проявляється в специфіці мови, релігії, свят і традицій, що постійно освітлюються у публікаціях на сторінках газети суспільства литовської культури “Тілгас” (“Міст”). Важливим свдченням високої внутрішньої самоорганізації, адаптації етнічної групи являється її здатність до розвитку вертикальних і горизонтальних зв’язків, до структуризації і створення етнокультурної громадської організації – Кримське республіканське суспільство литовської культури імені М. К. Чюрленіса, яка виступає певним механізмом ідентифікації і формування толерантних стосунків у полікультурному соціумі.

Інститут національно-культурних громадських об’єднань сьогодні став однією з форм, здатних зберігати і примножувати складові елементи етнічної культури й ідентичності – віросповідання, мову, звичаї і традиції, повсякденний побут, кухню, костюм, музику, пісні та танці і так далі. Представлена в культурно-комунікативному просторі півострова інформація про кримських литовців, як етнокультурна, представляє литовський етнос у цілому, що сприяє збереженню і розвитку етнічної литовської культури, соціальної адаптації, діалогу з навколишнім світом її носіїв.

Для оцінки взаємозв’язку культурної ідентичності з соціальною адаптацією кримських литовців можна використати концепцію акультурації Дж. Беррі [12], яка ґрунтується на двох основних критеріях: ставленні індивіда до своєї культурної ідентичності і взаємозв’язках з соціумом етнічної більшості. Дослідниця литовської ідентичності Н. В. Касаткіна пропонує звертати увагу на те,

як соціальний контекст впливає на хід адаптації. Маючи специфічні властивості, здійснення цілей для представника етнічної меншості пов'язане “ з додатковими труднощами: він стикається із сприятливою або несприятливою реакцією більшості, йому доводиться вирішувати проблему ідентичності і збереження культури, переоцінювати сімейні традиції. Основними складовими адаптації етнічних груп є етнокультурна ідентичність і соціальний статус” [13].

Кримські литовці, їх справжня адаптація як представників культури литовського етносу в регіональній культурі припускає досягнення соціальної і психологічної інтеграції, взаємодії з представниками інших культур. Така взаємодія, наприклад з українцями, росіянами, кримськими татарами, караїмами та іншими представниками різних народів Криму будується на фундаменті історичної пам'яті. Етнічна належність передається з огляду на інерцію, від одного покоління до іншого, а етнічна самоідентифікація досить стійка і носить позитивну спрямованість. На рівні буденної свідомості литовці ідентифікують свою особу, в першу чергу, за національністю батьків. Литовська національність представляється позитивною цінністю більшості опитаних членів суспільства литовської культури імені М. К. Чюрленіса. Водночас з цим, на етапі адаптації і входження в територіально-культурний комплекс регіональної культури Криму, в умовах нової, “Малої батьківщини”, формується регіональна ідентичність. Для кримських литовців з часом відбувається надбання регіону як “сенсу-для-себе”, а регіональна культура, визначається умовами їх життєдіяльності на цій території. Соціальна пам'ять, історичний та індивідуальний досвід формування культури добросусідства, багатовимірність природного поєднання плюралізму ідентичностей дозволяє кримським литовцям адаптуватися і увійти до сучасної соціокультурної моделі Криму.

З вищесказаного можна дійти висновку про те, що побудова алгоритмів оволодіння соціальними комунікативними технологіями й одночасно з тим розуміння шляхів збереження культурного, духовного сенсу у полікультурному середовищі, відбувається як творчий процес саморозкриття й саморозвитку культури етнічних меншин та її носія. Крізь універсалії культури створюється той “фокус”, навколо якого й у якому кристалізуються кращі зразки кожної культури, а з іншого боку, фундамент взаєморозуміння в діалоговому й полілоговому спілкуванні, який дозволяє визначи-

ти стратегії та перспективи постійного, сталого розвитку регіону. Цінність взаєморозуміння представників численних етносів і культур півострову стає пріоритетом між ними, тому на фундаменті добросусідства Крим може справді бути “гарантом розвитку діалогу культур у Чорноморському макрорегіоні” [9].

Принципи полікультурності регіону, культура добросусідства дозволяють розглянутим для приклада кримським литовцям розкрити внутрішній сенс литовської культури, зберігати й пропагувати литовську мову, традиції та звичаї на кримській землі. Розглянута особливість взаємодії різних форм ідентичності у їх свідомості мотивує необхідність самозбереження литовської етнічної ідентичності, водночас стимулює участь у культурно-інформаційному просторі Криму й “активну” толерантність щодо носіїв інших культурних цінностей півострова. Формування толерантності значною мірою впливає на розвиток соціального клімату, оскільки слугує свого роду мостом, що поєднує приватне й спільне, відмінності та єдність, а стаючи соціальною нормою, служить протидією конфліктам на етнічному ґрунті, сприяє забезпеченню миру та безпеки регіону і країни у цілому.

Література:

1. Второй Российский культурологический конгресс с международным участием “Культурное многообразие: от прошлого к будущему”: Программа. Тезисы докладов и сообщений. – Санкт-Петербург: ЭЙДОС, АСТЕРИОН, 2008. – 560 с.
2. Законодательная база Украины по обеспечению и реализации прав и свобод этнических меньшинств [Электронный ресурс] // Официальное Интернет-пред-тво Президента Украины. – Режим доступа: www.president.gov.ua.
3. Колодій А. Культурний плюралізм і етнонаціональна політика / А. Колодій // Агора : Подолання розбіжностей – розвиток особливостей. Вип. 4. – К. : Стилос, 2006. – С. 34-52.
4. Крим в етнополітичному вимірі : монографія / авт. кол.: М. Панчук та ін.; редкол.: І. Ф. Курас (голова редкол.) та ін. – К. : Світогляд, 2005. – 568 с.
5. Лаптев Ю. Н. Этнографический туризм в Крыму: состояние и перспективы развития : науч.-метод. пособие / Ю. Н. Лаптев, О. В. Савинова. – Изд. 2-е, доп. – Симферополь : [б.и.], 2003. – 74 с.
6. Межэтнические отношения в Крыму: поиск путей раннего предупреждения конфликтных ситуаций: Сборник исследований, докумен-

тов и материалов / Под общ. ред. М. А. Араджиони. – Симферополь: СОНАТ, 2005. – 612 с.

7. Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития : матер. междунар. конф. / под общ. ред. В. К. Егорова. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – С. 692-697.

8. Рыжакова С.И. Балтия как перекресток цивилизационных идентичностей // Светлана Рыжакова / Антропологический форум. – № 13. 2010. – С. 306-311.

9. Стратегія економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011-2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ark.gov.ua/> – 05.06. 2011 г. – Загл. з екрана.

10. Флиер А. Я. Культурогенез в истории культуры / А. Я. Флиер // Общественные науки и современность. – 1995. – № 3. – С. 139.

11. Этническая история Крыма в таблицах, картах и диаграммах (по данным переписей населения): информационно-справочное пособие / Автор-сост. А.С. Петроградская – Симферополь: АнтикВА, 2007. – 20 с.

12. Berry J.W. 1997. Immigration, Acculturation and Adaptation // Applied Psychology: An International Review. 46 (1). – P. 5-68.

13. Kasatkina N., Leoncikas T. Lietuvos etniniu grupiu adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Eugrimas, 2003.